

**Міністерство освіти і науки України
Національний університет водного господарства
та природокористування
Кафедра державного управління,
документознавства та інформаційної діяльності**

ISSN 2617-4650

СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

**Збірник наукових праць
Випуск 1-2, 2016 р.**

Рівне – 2016

Зміст випуску

<i>ЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ</i>	Валіулліна З.В. Корпоративні моделі забезпечення безпеки та економічного балансу у сучасних міжнародних економічних відносинах.....	7	
	Антонова С.Є., Присяжнюк М.М., Сафронюк О.Б. Державне регулювання розвитку економічного потенціалу Рівненської області на сучасному етапі.....	14	
	Гладченко А.Ю. Фактори впливу ТНК на державне управління економічною рівновагою.....	22	
	Миськовець Н.П. Державне регулювання розвитку екосистемного підприємництва в Україні.....	29	
	Притула М.Ю. Європейський досвід управління процесом раціонального природокористування.....	38	
	Сазонець І.Л., Шкоропад Н.О. Інструментарій забезпечення інформаційної безпеки регіону.....	45	
	Сазонець О.М. Світові стратегії інформатизації та тактика наздоганяючого розвитку України.....	50	
	Стець Н.В. Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств в умовах економічних трансформацій в державі.....	61	
	<i>СТРАТЕГІЯ І ТАКТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ</i>	Дидманидзе Ибраим, Донадзе Михаил, Кахидзе Реваз Основные принципы построения интегрированной информационной системы управления ВУЗов.....	67
		Дробко Е.В. Теоретичні аспекти удосконалення механізмів державного управління у сфері надання духовної допомоги учасникам бойових дій.....	74
Залужна А.Є. Теоретико-методологічні засади осмислення культурної політики держави.....		83	
	Зима І.Я. Визначення проблем реформування соціальної державної системи управління охороною здоров'я в Україні.....	88	

Корбутяк В.І., Даніловець К.М., Пилипчук А.В. Роль електронного документообігу в діяльності місцевих органів виконавчої влади.....	96
Маланчук Л.О., Романишина І.Д. Організації діловодства в органах місцевого самоврядування на прикладі сільських рад.....	101
Набочук О.Ю., Мартинюк С.В. Роль органів місцевого самоврядування в розвитку освіти Рівненщини: сучасний стан, перспективи.....	108
Тихончук Л.Х. Економічне регулювання державою міжнародної діяльності корпорації.....	115
Фесянов П.О., Білобран Т.В., Кобринчук А.С. Роль територіальних громад в економічному житті Луцького району Волинської області.....	121
Цецик Я.П., Мартинюк Г.Ф. Політика польської влади у галузі освіти на Волині у міжвоєнний період.....	126
Вимоги до оформлення статей.....	132

<i>ECONOMIC PROBLEMS OF PUBLIC ADMINISTRATION</i>	Valiullina Z.V. Corporative models providing for economic balance in present-day international economic relations.....	7	
	Antonova S.Y., Prysiazhniuk M. M., Safroniuk O. B. State regulation of development of economic potential of the Rivne Region at the modern stage.....	14	
	Hladchenko A. Y. Factors influence on governance TNC economic equilibrium.....	22	
	Myskovets N.P. State regulation of development of ecosystem enterprises in Ukraine...	29	
	Prytula M.Y. European experience of management of the process of rational authorization.....	38	
	Sazonets I.L., Shkoropad N.O. Institution of institutional insecurity of the region.....	45	
	Sazonets O.M. World strategies of informatics and the tactics of developing development of Ukraine.....	50	
	Stets N.V. Effectiveness of farming agricultural enterprises in conditions of economic transformations in the state.....	61	
	<i>STRATEGY AND TACTICS OF PUBLIC ADMINISTRATION</i>	Didmanidze Ibraim, Donadze Mikhail, Kakhidze Revaz Basic principles of building an integrated information management system of universities.....	67
		Drobko E.V. Theoretical aspects of improvement mechanisms of public administration in providing spiritual assistance to combatants.....	74
Zaluzhna A.Y. Theoretical and methodological bases of measurement of the cultural policy of the state.....		83	
Zyma I.Y. Determination of the problems of reforming the social state health care management system in Ukraine.....		88	

Issue's Contents

Korbutiak V. I., Danilovets K.M., Pylypchuk A.V. The role of electronic documentary cooperation in the activities of local bodies of the executive authority.....	96
Malanchuk L.O., Romanyshyna I.D. Organizations of business in local government organizations by the case of agricultural council.....	101
Nabochuk O.Y., Martyniuk S.V. The role of local government organs in developing equal education: the modern state, perspectives.....	108
Tykhonchuk L.H. Economic regulation of the state of international corporate activity.....	115
Fesianov P.O., Bilobran T.V., Kobrynychuk A.S. The role of territorial groups in the economic life of Lutsk Region of the Volyn Region.....	121
Tsetsyk Y.P., Martyniuk H.F. Politics of the Polish government in the field of education in the intervention period.....	126
Requirements for Authors	132

prospects of Ukraine / Boryslavska O. M., Zaverukha I. B., Shkolyk A. M., and others. ; Center for Political and Legal Reforms. – K. : Moskalenko O. M., 2012.

2. Expert evaluation of the draft Law of Ukraine on stimulation and state support of the association of rural communities. – Access mode: <http://www.msdp.undp.org.ua>. – Title from the screen.

3. General principles of local self-governance in Ukraine: under the umbrella. / aut. arrangement of : V. M. Vakulenko, M. K. Orlatyi, O. S. Ihnatenko and others; per community Ed. V. M. Vakulenko, M. K. Orlatyi. – K. : NAPA, 2010. – 400 p.

4. Concept of Reform of Local Self-Government and Territorial Organization of Power in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 1, 2014 No. 333-p. – Mode of access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

5. On Local Self-Government in Ukraine: Law of Ukraine dated May 21, 1997 No. 280/97-BP 6 with changes as of February 12, 2015 [Electronic resource].

6. On priority directions of innovation activity in Ukraine: Law of Ukraine dated 08.08.2011 № 3715-VI // Відом. The Verkhovna Rada of Ukraine. – 2012. – No. 19-20. – Art. 166.

УДК 94.477.8

Цецик Я. П.,

к.і.н., доцент,

доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності
Національний університет водного господарства та природокористування

Мартинюк Г. Ф.,

к.пед.н.,

доцент кафедри державного управління, документознавства та інформаційної діяльності
Національний університет водного господарства та природокористування

ПОЛІТИКА ПОЛЬСЬКОЇ ВЛАДИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ НА ВОЛИНІ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД

Tsetsyk Y. P.,

Ph.D. in History,

Associate Professor of Public Administration,

Documentation and Information Activities Department

of National University of Water and Environmental Engineering

Martyniuk H. F.,

PhD in Pedagogical science,

Associate Professor of Public Administration,

Documentation and Information Activities Department

of National University of Water and Environmental Engineering

POLITICS OF THE POLISH GOVERNMENT IN THE FIELD OF EDUCATION IN THE INTERVENTION PERIOD

Анотація. У статті проаналізовано роль органів польської влади в галузі освіти у міжвоєнний період. Досліджено причини полонізації освітніх закладів регіону та з'ясовано роль польської адміністративної влади у цих процесах. Проаналізовано протидію цій політиці з боку українських легально діючих політичних угруповань. Розглянуто консолідаційно-об'єднуючі процеси в українському націонал-демократичному таборі.

Abstract. The article analyzes the role of Polish authorities in education in the interwar period. The reasons of polonization of educational institutions of the region are investigated and the role of these processes in the Polish administrative authority has been clarified. The opposition to this policy from the part of Ukrainian legally active political groups has been analyzed. The consolidation-uniting processes in the Ukrainian National-Democratic camp are considered.

Ключові слова: політичні угруповання, адміністративна влада, полонізація освітніх закладів.

Keywords: political groups, administrative authorities, polonization of educational institutions.

1. Постановка проблеми. Окремі аспекти проблеми досліджено в працях українських та польських істориків. Організацію українського шкільництва у міжвоєнній Польщі вивчали такі вчені, як-от: А. Айненкель, М. Іваніцький. Окремих питань розвитку німецькомовного та чеськомовного шкільництва торкаються волинські дослідники В. Панасюк та С. Шульга. Але, недослідженою наразі є проблема польської урядової політики в галузі освіти на Волині у міжвоєнний період, метою якої було поступове витіснення шкільництва національних меншин та його заміна польською системою шкільної освіти.

2. Виклад основного матеріалу. Входження Холмщини, Підляшшя, Західної Волині та Західного Полісся до складу Польської держави відбулося внаслідок підписання 18 березня 1921 р. в Ризі мирного договору між урядами Ю. Пілсудського та В. Леніна, який польський парламент ратифікував 15 квітня 1921 р. [1, с. 1].

Незважаючи на гарантовані національним меншинам за Конституцією Речі Посполитої від 17 березня 1921 р. права на збереження своєї національності та вільне користування рідною мовою (стаття 109), практичні дії польської державної адміністрації мали діаметрально протилежний характер і були спрямовані на неприховану дискримінацію національних меншин, передусім, українців [2, с. 1].

Так, навесні 1924 р. на посольському вічі, у Вишнівці (Кременецький повіт) посол до сейму Б. Козубський наголосив на тому, що польська урядова політика парцеляції у краї стосувалася лише польських військових осадників, які, окрім землі, отримували від уряду й кредити для ведення свого господарства. У системі державної освіти на Волині поляки, які становили лише 15% населення краю, мали близько 500 державних шкіл, а українських шкіл за визначенням посла "було ледве 400". Щодо середньої освіти, то українці Волині не мали жодної гімназії, у якій навчання велося б українською мовою, натомість у кожному повітовому центрі регіону функціонували польські державні гімназії, а політика уряду була спрямована на

"збільшення польських впливів на кресах" [3, с. 48–49].

11 липня 1925 р. у Львові в результаті консолідаційно-об'єднувачих процесів в українському націонал-демократичному таборі було утворено Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО), а 14 лютого 1926 р. в результаті об'єднання Української радикальної партії з соціалістами-революціонерами Волині – Українську соціалістично-радикальну партію (УСРП). Обидві політичні партії перебували в опозиції до польської влади, однак будучи легальними вони брали участь у виборах до парламентів міжвоєнної Польщі.

Значну увагу у своїй діяльності обидві партії у той період приділяли боротьбі проти полонізації державної освіти. Слід зауважити, що формально у Польщі національним меншинам гарантували право на національну освіту й використання рідної мови. Зокрема, це положення було закріплено в Конституції країни 1921 р., пізніше підтверджено у Конституції Речі Посполитої від 23 квітня 1935 р., а також зафіксовано у низці міжнародних договорів Польщі. Так, згідно з Ризьким мирним договором, польський уряд узяв на себе зобов'язання надати особам української, білоруської та російської національностей усі права, які забезпечували б для них вільний розвиток культури, мови та виконання релігійних обрядів. Зобов'язання щодо прав національних меншин Польща взяла на себе також згідно з рішенням Ради послів від 14 березня 1923 р. Але законодавство країни було побудовано так, щоб унеможливити вільний розвиток національних меншин, тому що, згідно з планами влади, школа мала відіграти провідну роль у полонізації українського населення.

Відповідно до закону від 31 липня 1924 р., який був прийнятий за ініціативою міністра освіти та віросповідань професора С. Грабського, навчання рідною мовою могло здійснюватися на вимогу не менше 40 батьків дітей шкільного віку, що проживали в певній місцевості. А для того, щоб школа перейшла на польську мову навчання, достатньо було зібрати підписи лише 20 батьків [4, с. 64].

Після того, як цей закон набрав чинності, виникла реальна загроза перетворити українські школи на польські або утраквістичні (двомовні польсько-українські). На Волині в 1924/1925 навчальному році кураторія Волинська заборонила викладати в повжетних школах географію та загальну історію на українській мові, переводячи ці предмети на польську мову. Таким чином, виклади на українській мові, зменшилися до двох предметів: української мови і математики”, – констатував „Дзвін” ще у липні 1925 р., аналізуючи ситуацію в системі державних шкіл на Волині [5, с. 3].

Якщо в 1924 р. на Волині функціонувало 289 українських шкіл [6, с. 287], то у 1932/1933 навчальному році тут залишилося лише чотири школи з діючих 1686 початкових шкіл. Водночас, волинські чехи мали 13 національних шкіл, росіяни – п'ять, євреї – 57, а німці – 66. Українці, які становили на Волині 68,4% усього населення, фактично залишилися без своєї національної освіти [7, с. 37].

Захистити національну освіту українські політичні партії намагалися ще з 1920-х рр. УНДО відстоювало функціонування українських державних шкіл, хотіла відкрити український університет у Львові, про що неодноразово писали у партійній пресі.

Проблеми української освіти неодноразово порушували наприкінці 1920-х – на початку 1930-х рр. у парламенті країни. Зокрема, під час виступу в сеймі 2 червня 1928 р., посол, член УНДО В. Целевич, характеризуючи ситуацію в системі освіти на Волині, констатував, що „в сучасний момент у Волинському воєводстві на 1144 народніх школи тільки 4 школи з українською мовою навчання, 390 утраквістичних і аж 750 польських шкіл, у 395 з яких українська мова не викладається” [8, с. 12]. На початку січня 1932 р. у своєму виступі у сеймі посол до сейму, член УНДО Д. Великанович, торкаючись проблеми освіти, зазначив: якщо в 1922/1923 навчальному році на українських землях у складі Другої Речі Посполитої було 2676 українських шкіл, то в 1930 р. їх залишилося лише 757, а близько 300 тис. українських дітей взагалі не відвідували школи. Щодо проблеми учителів-українців, то серед 67 тис. учителів їх було лише 3,5 тис., до того ж їх переводили працювати з українських земель на етнічні польські [9, с. 2].

Така політика польської влади на західноукраїнських землях мала на меті за допомогою вчителів-поляків активізувати процеси колонізації українського населення регіону. Тому багато вчителів-українців змушені були працювати у польських школах і викладати польською мовою, значна частина взагалі не мала можливості працювати в системі освіти. Натомість, чимало вчителів-поляків, які працювали на Волині, не володіли українською мовою, а дехто з них не мав навіть спеціальної освіти. Критерієм призначення на посаду вчителя початкової школи часто слугували не професійні знання чи освітній рівень, а національність тієї чи іншої особи та її лояльність до польської влади. Тому, перевагу надавали полякам, які мали прищепити українським дітям зі шкільної лави любов не до України й українського народу, а до Польщі та польської культури.

Не залишалися осторонь від проблем знищення польською владою української освіти й соціалісти-радикали. Наприклад, на нараді партійного активу у с. Басовому Куті Рівненського повіту влітку 1932 р. посол до сейму М. Матчак зазначив, що близько 300 тис. дітей у Західній Україні взагалі не відвідували шкіл, а польська влада українські школи перетворила на польські [10, арк. 306–307].

Польська ж сторона послідовно обстоювала думку, що зблизити український та польський етноси в державі вдасться лише тоді, коли вони будуть навчатися однією мовою, що саме це створить бажані передумови для того, щоб народи гармонійно співпрацювали. Такі перспективи реалізуються лише тоді, коли, наприклад, населення села польського і села українського ухвалить рішення створити для себе суто польські школи [11, с. 2].

Влада робила все можливе, щоб знищити українські школи. У березні 1932 р. польський сейм, незважаючи на протести українських політичних сил та українського населення західноукраїнських земель, затвердив новий закон про школу, згідно з яким докорінно реорганізували початкові, середні та фахові школи. Семикласну народну школу реорганізовували в початкові школи трьох ступенів. Так, школу I ступеня дозволяли відкривати лише в місцевостях із кількістю дітей не менше 60, школу II ступеня – не менше 350. Тому, школи II і III ступенів могли бути відкриті лише у великих населених пунктах,

куди не могли дістатися діти з малих сіл. Відтак, переважна більшість дітей шкільного віку закінчувала своє навчання після 2–3 років перебування за партою [12, с. 339].

На Волині шкільну проблему воєвода Г. Юзевський вирішував досить обережно. Він відкривав українські школи тільки в особливих випадках. Натомість воєвода пропонував повернути українську мову в окремі школи, які були раніше полонізовані, сподіваючись таким способом, з одного боку, задовольнити нагальні освітні проблеми українського населення регіону, а з іншого – долучити українську молодь до польської культури [12, с. 339]. Як досвідчений політик, Г. Юзевський розумів: щоб реалізувати „волинську програму”, потрібні досвідчені кадри, не обтяжені багажем минулого. Їх підготовку було покладено на Кременецький лицей. Задля цього відкрито народний університет у селі Михайлівці Дубнівського повіту, де щороку проводили по двоє чотиримісячних навчальних курсів для молоді (чоловічі та жіночі). До початку війни лицей підготував близько 300 слухачів. У 1935 р. відкрито другий народний університет у селі Ружині Ковельського повіту, яким керував відомий польський діяч Казімеж Банах, а в 1939 р. – третій народний університет – у селі Малинську Костопільського повіту.

Отже, незважаючи на те, що на Волині збільшилася загальна кількість освітніх закладів, абсолютна більшість із них мали на меті проводити полонізаційну політику в регіоні. Українське населення краю фактично опинилося без своєї національної школи.

Українські національні партії, щоб захистити освіту, проводили народні віча та шкільні плебісцити, де збирали підписи батьків за право навчати дітей рідною мовою. У Рівненському, Володимирському, Здолбунівському, Костопільському, Луцькому, Ковельському та Дубнівському повітах влітку-восени 1933 р., за даними коменди державної поліції, було проведено 144 шкільні плебісцити [13, арк. 97–98]. У поясненні до цього документа зазначено, що в Дубнівському, Костопільському, Рівненському та Здолбунівському повітах ініціювали проведення шкільних плебісцитів партійні організації УНДО та УСРП [13, арк. 98].

Однак, польська влада не визнала результатів плебісцитів, вважаючи їх проведення незаконним. У зв'язку з цим, газета „Діло” писала, що „на практиці це

означає ліквідацію на Волині українського шкільництва на всі 100 відсотків” [14, с. 3].

Незначну кількість плебісцитів на Волині можна пояснити тим, що польська влада застосовувала репресії до їх учасників. Наприклад, у березні 1932 р., у селі Підлужжі Дубнівського повіту було проведено шкільний плебісцит, але ще не встигли потрапити до вїйта гміни заповнені та підписані декларації, як у селі з'явилася поліція і почала відвідувати українців, які їх підписали. Всюди було знайдено якісь порушення, наприклад, засмічене подвір'я чи непофарбований паркан, тощо. Як наслідок, гміна визначила покарання – штраф від 5 до 15 злотих, залежно від рівня активності в українському русі. Апеляції до окружного суду в Рівному ніхто не виграв, а штрафи були підвищені до 25 злотих. А 27 червня 1933 р. у селі Млиновці Кременецького повіту поліція заарештувала й ув'язнила трьох селян за проведення шкільного плебісциту ще у грудні 1932 р. [15, с. 5]. Саме тому на Волині кількість плебісцитів упродовж 1932–1933 рр., порівняно з воєводствами Галичини, була незначною, й багато селян відмовлялися брати участь у них, побоюючись штрафів та ув'язнень.

Отже, застосування місцевою адміністративною владою репресій щодо активних учасників плебісцитів призвело до того, що українське населення Волині досить інертно ставилося до їх організації та проведення. Штрафували учасників приховано: представники влади закидали їм не участь у плебісциті, а якусь іншу провину, однак учасники цих акцій розуміли, за що їх так „оперативно” карають. Така діяльність польської влади спричинила те, що кількість охочих заповнити плебісцитові петиції на Волині була незначною.

Польська влада, окрім репресій проти рядових учасників плебісцитів, застосовувала каральні заходи до багатьох членів УНДО з Рівненського повіту. Зокрема, 10 вересня 1933 р. у Здолбунові поліція заарештувала Я. Бусела, у якого під час обшуку було вилучено близько 32,5 кг нелегальної літератури, виданої ОУН. Усі ці видання були спрямовані проти полонізації освіти. У матеріалах справи як учасники націоналістичного підпілля фігурували члени УНДО з Рівненського повіту, зокрема Н. Кузьминець, М. Негребецький та багато інших відомих діячів партії [16, арк. 44–47].

3. Висновок. З огляду на вище зазначене, можна констатувати, що обидві політичні партії у своїй діяльності значну увагу приділяли справі захисту української освіти. Будучи легальними політичними угрупованнями, вони організовували та проводили народні віча, партійні наради та шкільні плебісцити для захисту української школи від полонізації, на яких збирали підписи українських громадян за право навчатися рідною мовою. Однак, хоча й було зібрано певну кількість підписів українського населення Волині за право навчатися рідною мовою, та члени УПР так і не змогли використати цей факт у парламенті країни, оскільки польська влада не визнала результатів плебісцитів.

Література

1. Польсько-большевицький кордон // Наш голос. – 1921. – 24 квіт. – С. 1.
2. Konstytucja 17 marta 1921 r. – Warszawa : Nakładem dziennika Rzeczpospolita, 1921. – S. 59–60.
3. Кучерепа М. М., Цецик Я. П. Українські національні партії на Волині (1921–1939 рр.). – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 304 с.
4. Siwicki M. Dzieje konfliktów polsko-ukraińskich. – Warszawa : Nakładem autora, 1992. – Т. 1. – 318 s.
5. З двома язиками чи з одним // Дзвін. – 1925. – 3 лип. – С. 3.
6. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929. – Kraków : Wydawnictwo literackie, 1989. – 468 s.
7. Айненкель А. Політика Польщі відносно українців у міжвоєнний період. Вибрані проблеми // Україна – Польща : важкі питання : матеріали II Міжнар. семінару істориків „Українсько-польські відносини в 1918–1947 роках”. Варшава, 22–24 трав. 1997. – Варшава : Світовий союз воїнів Армії Крайової, Об'єднання українців у Польщі, 1998. – С. 29–46.
8. За українську школу! – Львів : Накладом д-ра Л. Макарушки, 1928. – С. 12.
9. У відповідь міністру Єнджеєвичу. Пос Д. Великанович // Новий час. – 1932. – 23 січ. – С. 2.
10. Державний архів Рівненської області (далі Держархів Рівненської обл.), ф. 33, оп. 4, спр. 56, арк. 306–307.

11. Z prasy Warszawskiej o Wołyńiu // Wołyń. – 1934. – 28 stycznia. – S. 2.

12. Колесник В. Українська інтелігенція Волині та Холмщини у боротьбі за національну школу // Українці Холмщини і Підляшшя: історична доля, духовна і матеріальна культура впродовж віків : зб. наук. пр. – Луцьк : [б. в.], 2008. – С. 339.

13. Держархів Рівненської обл., ф. 113, оп. 1, спр. 241, арк. 97–98.

14. Як ідеалістична культура може творитись у волинській дійсності // Діло. – 1933. – 29 листоп. – С. 3.

15. Політичні арешти на Волині // Новий час. – 1933. – 20 лип. – С. 5.

16. Державний архів Волинської області (далі Держархів Волинської обл.), ф. 1, оп. 2, спр. 3727, арк. 44–47.

References

1. Polish-Bolshevik border // Our voice. – April 1921 – April 24 – P.1.
2. Konstytucja Marta 17, 1921 r. – Warszawa: Nakładem dziennik Rzeczpospolita, 1921. – S. 59–60.
3. Kucherepa M. M, Tsetsyk Y. P. Ukrainian national parties in Volyn (1921-1939). – Lutsk : Volyn. nats Un-t them. Lesia Ukrainka, 2011. – 304 pp.
4. Siwicki M. The conflict between the Polish-Ukrainian. – Warszawa : Nakładem author, 1992. – Т. 1. – 318 p.
5. With two tongues or with one // Bell. – July 1925 – July 3 – P. 3.
6. Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923-1929. – Kraków : Wydawnictwo literackie, 1989. – 468 s.
7. Ainenkel A. Polity of Poland in relation to Ukrainians in the interwar period. Selected Problems // Ukraine - Poland: difficult questions: materials II International. a seminar of historians "Ukrainian-Polish relations in 1918-1947". Warsaw, May 22-24. 1997. – Warsaw : World Union of Warriors of the Army of Craiova, Association of Ukrainians in Poland, 1998. – P. 29 – 46.
8. For the Ukrainian school! – Lviv : by the collection of Dr. L. Makarushky, 1928. – P. 12.
9. In response to Minister Jenjeevich. Pos D. Velykanovych // New time. – January 1932 – Jan. 23. – S. 2.
10. State Archive of Rivne Oblast (hereinafter referred to as the State Archives of Rivne region), f. 33, op. 4, sp. 56, arc. 306–307.

11. From request in Warszawa and Wotyń // Wotyń. – 1934. – 28 stycznia. – S. 2.

12. Kolesnyk V. The Ukrainian intellectuals of Volhynia and Kholmshchyna in the struggle for the national school // Ukrainians of the Kholmshchyna and Podlasie: historical fate, spiritual and material culture for centuries: sciences Ave. – Lutsk : [b. in.], 2008. – P. 339.

13. State Archives of Rivne region, f. 113, op. 1, sp. 241, ark. 97 – 98.

14. How can an idealist culture be created in the Volynian reality // Business. – 1933. – 29 November. – P. 3.

15. Political arrests in Volyn // New time. – July 1933 – July 20. – P. 5.

16. State Archives of the Volyn Oblast (hereinafter referred to as the State Archives of the Volyn region), f. 1 op. 2, pp. 3727, arch. 44 – 47.